

Особено силно е стихотворението „Мечешка кожа“, което е възхвала на умението на хората да общуват помежду си, с топлината на човешкото сърце. Споменатите творби заедно с редица други стихове опоелизират срещата на човека със самото настояще, което той твори. Книгата „Стихотворения“ е написана от поет, кръвно свързан със следдеветосептемврийския живот. Новото в обществения живот и романтичното сияние на мизийския пейзаж, неговата усмивка и неговата песен са родени от силни съвременни усещания. Ярък пример е краят на стихотворението „Свобода“.

Кой пее в здрача? Птица ли? Жетвари?
Небето ли? Сърцето ми ли пее?
Аз нямам свобода да прокълна България!
Аз нямам свобода да се отрека от нея!

Дотук сякаш дочуваме вълшебния рог на мизиеца. Но от своя страна Иван Радоев има амбицията да вмести взрива на времето в стиховете си. Последница от всичко това е по-сгъстеният експресивен стих.

Ах, това откъсване от люлката —
взрив на новото образуване!
Няма да се обръщам назад!
Тръгвам свободен!
... Оттогава все държа един бял лист —
неизпратен възторжен предател
от селския син. . .
Като в цветни сънища на морфинист
окапват моите зелени коси;
вече хиляда години очите ми
от виране не са се затваряли —
все вървя и не пристигам никъде.

Докога?

Все повече поетът се замисля върху тайната и отговорността на белия лист:

Една буква върху него и започва историята —
добра или лоша.
Един замах —
и траекторията на едно изобретение
превърща всичкото в нищо.
Един бял лист на Петрарка,
или на оня — Монтен!
Съмнение в белия лист!
Чист като сняг.
Бял като мраморна плът.
Чрез един бял лист
ставаме гении или предатели.
На един бял лист
пишем до своите любими и ги наричаме птици.
На един бял лист мамим своите жени
и ги наричаме с имена на домашни животни.
На един бял лист лъжем своите майки,
че сме много добре.

Но ако в „Един бял лист“ се чувства известна напрегнатост, то в стихотворенията „Обяснение в любов“, „Последният“, „Сватбено пътешествие“, „Грешни сънища“, „Флейта“, „Жените, които идват през лятото“ отново слушаме

Моцартова музика. Истински голямо стихотворение е и „Жените, които идват през полето“. Тук интересната метафоричност не е за сметка на преживяването. Интересно е сравнението на радостта с катеричка, която се плъзва под сърцето и има вкус на тръпчива умора. По оригинален начин са опоектизирани жените, които носят на раменете си малки гилотини, с чиято помощ секат главите на дългите сушави дни. Особено сполучливо е попадението с женските думи, които излизат от устата като влюбени врабчета, стигащи ръката. Без да се посяга на музикалното начало на стиха, се внася интересна асоциативна образност. Необикновената образност е подчинена на опиянението от жените, които минават през полето.

Лично аз съм на страната на Радоев от първите му стихосбирки. Но поетът от периода на стихосбирката „На един бял лист“ има своите подбуди, които го карат да внесе корекции в лирическия си стих.

И именно в този глух момент,
когато вече не присъствуваше никой,
чух своя ритъм:
задъхване на човек, който се изкачва,
почти загубил вяра, че ще стигне. Но се изкачва —
изкачва се с голямото тъмно спокойствие
на осъдения на смърт.

Така моите стихове
намериха начин, естествен и весел,
да се отделят от туристическите песни,
които се пеят при слизване.
Сега съм доволен.
— Ойларипи!

Но търсейки взрива на новите образувания, той не забравя онова, което е създадено от вековете и от поколенията.

Кой е забравил коравия хляб,
мила моя майно лъо!
Има ли шепя барут във главите,
лъвче в сърцата,
юмрук,
ласка,
дума —
има ли?
Има ли?
Има ли?

Независимо че някои стихотворения са експерименти, които се родят с чистата интелектуална поезия, Иван Радоев и в търсенията си не се отказва от девиза на своята младост. По-важното е, че въпреки отделни примери на изсушаване и на тезисност поетът след дълъг период на непубликуване и мълчание се връща към стихове, които са топли капки от кръв, дъх от смях на зелени планински потоци, птици от сини конци върху детска престилка, искри от удара на конски копита, тъмни и светли като деня и нощта, прости и сложни като тревите и хората.

И в зрялата си възраст Иван Радоев не изневерява на своята младост. Той е станал по-мъдър, по-аналитичен, но не е загубил онова вдъхновение, което е черпил от родната Мизия.

ПОЕТИ ОТ ПЪРВОТО СЛЕДДЕВЕТОСЕПТЕМВРИЙСКО ПОКОЛЕНИЕ

Михаил Василев

Победилата деветосептемврийска революция отприщи силите и енергията на народа. Десетки хора прописаха стихове, други рецитираха любимите пое-ти на агитки и събрания. Въпреки продължилата война с фашизма, разрухата, наследена от третото царство, глада и купоните, хората живееха постоянно с поезия. За тях радиото излъчваше програми от сутрин до вечер. Тук работеха с ентузиазъм родените между двете войни поети Богомил Райнов, Александър Геров, Веселин Ханчев, Валери Петров, Радой Ралин, Божидар Божилов, Ми-хаил Лъкатник, Иван Пейчев. По националното радио се излъчваха и стихове на млади поети, започнали да пишат в дните на свободата.

Техният списък е многоброен: Георги Бицин, Славчо Чернишев, Йордан Милтенев, Давид Овадия, Иван Давидков, Николай Зидаров, Димитър Данаи-лов, Вълчо Раковски, Найден Вълчев, Иван Радоев, Климент Цачев, Слава Се-мирова, Димитър Светлин, Станка Пенчева, Добри Жотев, Пеню Лазаров. По това време се извършва и истинското откриване на Вапцаров. За първи път се заговорва за автора на „Моторни песни“ като за обновител на българската по-езия. Това не е без значение за онези, които правят поетически прощъпулник. Революционните поети на 30-те години Радевски и Мл. Исаев издават най-сил-ните си книги: „Въздух не достигаше“ и „Огънят“. Партизанският политкомисар Веселин Андреев публикува своите партизански песни през 1947 г. Цялата бъл-гарска земя ехти от стиховете на загиналия партизански командир Хр. Кър-пачев.

Първият следдеветосептемврийски републикански поетичен випуск получа-ва бойното си кръщение в бригадирските отряди. Роди се понятието „бригадир-ска поезия“ с главни представители Климент Цачев, Иван Радоев, Вълчо Раков-ски, Николай Соколов, Добри Жотев, Найден Вълчев, Станка Пенчева. Тога-вашната критика недоволствуваше от бригадирската поезия, в която откриваше липсата на новия труд и на новите взаимоотношения.

Но самата тази критика признаваше фрагментарното и ярко изписване на образите, живописното фиксиране на мимолетните впечатления. А това от само себе си не е малко, като се има пред вид силното засушаване, настъпило в наша-та поезия в годините на догматичната естетика. Тъкмо в дните, когато всички поети си приличат, като че ли са кръстени във водите на р. Йордан, бригадирски-те поети претендират за индивидуална изjava. Време е да престанем да се отна-сяме с крайно снизхождение към бригадирската поезия.

Тя роди и отгледа Пеню Пенев — най-яркия певец на социалистическото строителство от епохата, когато се наливаха основите. Това е огромно събитие.

Всички, които прописваха в онези славни времена, след бригадирската тема изпробваха силите си във възпяването на антифашистката съпротива (Д. Овадия, Стефан Поптонев, Владимир Голев), на Г. Димитров и партията (Давид Овадия, Георги Бицин, Вълчо Раковски, Славчо Чернишев), в прославата на българо-съветската дружба (Димитър Методиев, Владимир Голев, Д. Овадия, Иван Рудников, Стефан Поптонев). Тогавашните млади поети считаха за свой дълг разработването на темите, свързани било с Отечествената война (Богдан Глогински, Иван Рудников), било солидарността на нашия народ с борещите се народи (Слава Семирова, Иван Рудников, Орлин Орлинов, Пламен Цонев), борбата с империализма (Давид Овадия, Павел Матев и др.).

Независимо от догматизма поезията на първите следдеветосептемврийски поети искрено проявява своята ангажираност с победилата революция и с новата социалистическа държава. Нейната демократична и народностна основа я прави непосредствено партийна. Първите следдеветосептемврийски поети след поетите на 30-те години отново запяват за авангардната роля на партията. И досега образец на партийна истински публицистична поезия е стихотворението „ЦК“ на Давид Овадия.

Припомни си шестимата смели...
Тържествува, ликува врагът...
А те пеят, те пеят в тунела
и очите им ярко пламтят!

Но живее ЦК... и ни води,
пак напада, разбива врага.
Пак сурови борби... И народът
към победи върви със ЦК!

Качествата си на сериозен политически поет, който влага сърцето и душата си в своята изстрадана лирика, Давид Овадия доказва и в стихотворението „До последния миг“, писано по случай смъртта на великия Димитров:

До последния миг той е мислил, мечтал, работил,
до последния дъх за народа си е изгарял,
за да бъде щастлив, за да бъде прекрасен животът
в нашта малка страна, в нашта малка, но горда България.

В линията на подчертано партийната лирика е и Павел Матев с редица стихотворения като „Партийният устав“, „Партията“, „Книгата“. На страниците на „Литературен фронт“ изведнъж прозвучава непознатият, но силен и оригинален призивен глас на Пеню Пенев (стихотворението „За комунизма“):

От скелите
мигом ще слезат
зидарите
с грапави,
здрави ръце,
ще слезат работници
в масло омазани,
стругари
и шлосери
от всеки цех;
огняр
до огняра,
миньор
до миньора,

и всички,
и всички
с пламтяща омраза
сурово решени
ще тръгнат
в отпор!

Веднага ни грабва енергичната настъпателност, искреният патос, сърдечният комунистически порив, огромната вяра в социализма.

Едно от стихотворенията, озаглавено „Комунист“, публикувано през 1949 г., принадлежи на Богдан Глогински. Това стихотворение е достатъчно силно, за да фигурира и днес във всяка една поетична антология. Оригиналната образност, топлината и мека човечност, всеотдайността към битката за свобода — всичко това го отличава от многото декларативни и безжизнени творби.

През тези години един от стожерите на публицистичната поезия е ученикът на Маяковски Георги Бицин. Независимо от формалните несъвършенства, от бързия и небрежен начин на писане в творбите му откриваме необикновена отзивчивост и изживян политически патос. Отделните находки и силният глас на Бицин са безспорно достойнство, което и днес се забелязва. Топли, сърдечни стихове, преодолели схематизма, излизат под перото на Павел Матев, Владимир Голев, Николай Зидаров, Иван Давидков, Иван Рудников, Невена Стефанова, Славчо Чернишев. Става дума за онези техни стихотворения, които са посветени на освободителната роля на Съветския съюз. В тези години на изъва на първото следдеветосептемврийско поколение поети убедително се налага Добри Жотев със стихотворенията „Балада за кича“, „И мойто село Радуй“. Емоционалната сила, крилатият полет на въображението, баладичният полъх, свежата образност са главните качества на тези творби. Темата за Отечествената война ангажира силите на Иван Рудников. На предните места в следдеветосептемврийската ни поезия, която се твори от автори, изключително израсли в новия социален климат, са Давид Овадия, Павел Матев, Добри Жотев, Иван Радоев, Климент Цачев, Вълчо Раковски, Станка Пенчева, Иван Давидков. Като певци на знайни и незнайни герои от годините на тежката борба с фашизма се оформят Димитър Методиев, Павел Матев, Добри Жотев, Давид Овадия.

От всички тогавашни поети, които пишат за строителството (Павел Матев, Иван Радоев, Станка Пенчева, Климент Цачев, Орлин Орлинов и др.), Пенчо Пенев още с първите си творби издава преимуществото на поет, идещ от самата работническа класа. В първите му работи личи, че той има биографията на поет-работник, поет-строител. В онези първи 5—6 години от победилата революция първи от следдеветосептемврийските поети, които издават книги, са Давид Овадия, Павел Матев, Иван Радоев, Добри Жотев, Иван Давидков, Иван Рудников, Климент Цачев, Вълчо Раковски, Найдено Вълчев. Въпреки че в техните стихосбирки тегне сянката на догматизма, те успяват да предложат творби с белезите на оригинален поетичен почерк.

Любопитно е, че догматичната критика веднага признава, че примерно Давид Овадия се отличава с лаконично, строго графично изработени стихове, докато Иван Радоев пише меко и задушевно. Но заедно с това критиката изразява незадоволството си от оная задушеvnост, определя я като непростима меланхолия. На Климент Цачев се признава веселата игрива чувствителност. Не се отминава и народнобаладичната струя в стиховете на Добри Жотев. Много се говори за живописно-декоративния стил на Иван Давидков. Склонността на поета към словесна живопис и по-точно към акварелен рисунък обърка догматичната критика, но в замяна на това донесе радост на читателите. Заявка за една помисловна поезия, макар и плахо, отправи Павел Матев.

Сред тези първи ластовици на поезията, родена от социалистическата революция, виждаме четиримата мизийци Климент Цачев, Вълчо Раковски, Найден Вълчев, Иван Радоев, които бърже си извоюваха популярност. Каквито приливи и отливи да наблюдаваме в по-нататъшния им творчески път, те безспорно влизат трайно в територията на българската поезия.

ГЛАС ОТ ОБНОВА

В началото на 50-те години един от най-популярните млади поети е Климент Цачев. Неговите стихове не слизат от сцената на литературните четения. Още като ученик в гимназията той има отпечатани творби. Пътят му започва от литературния кръжок „Цветан Спасов“, чиито активни участници са Алексей Сегренски, Иван Вандов, Иван Вълков. Заедно със своите връстници Иван Радоев, Найден Вълчев, Климент Цачев влива нови сили в кръжока, носещ името на легендарния Цветан Спасов. От есента на 1947 г. младият поет е студент. В София продължава да дружи с Иван Радоев. Нови приятели са му бъдещите поети и белетристи Давид Овадия, Серафим Северняк, Станка Пенчева, Павел Матев, Иван Великов. Открива за себе си поезията на Вапцаров. Климент Цачев изпитва въздействието на Людмил Стоянов, който го предлага за член на Писателския съюз заедно с младите творци Н. Зидаров, Ив. Давидков, Ал. Сегренски. В тия ранни години младият автор се утвърждава и на страниците на „Литературен фронт“. Неговите стихове носят редакторските подписи на Багряна и Фурнаджиев. В този период на съзряване Климент Цачев общува и с Муратов.

Друг поет, който подкрепя начеващия автор, е Иван Бурин. Той попада на Климент Цачев с гражданското си поведение, с честността си, с отстояването на високите принципи. Климент Цачев изпитва и обаянието на тогавашния голям приятел и покровител на младите Радой Ралин.

Ала първостепенно значение за младия поет има дружбата със собствените му връстници. Първи литературен приятел от онова време на Климент Цачев е Иван Радоев. От по-рано Цачев се е запознал с колоритния баша на бъдещия поет и драматург Дашко Радоев, който е автор на интересни разкази. Ив. Радоев с участието си в музиката на гимназията, с изявата си на футболист, с талантливо свирене на акордеон и с веселия си характер е любимец на учениците от Плевенската гимназия. Много скоро Климент Цачев попада и в родната къща на Радоев в с. Пордим. (Старата къща на Радоеви е била главната квартира на руските войски. Тук е отседнал и руският император. Дядо Дашин е бил включен в делегацията, която е посетила императора след Освобождението. Той получил една сабя от Петербургския двор за спомен.)

Младият Иван Радоев е активен ремсисст и написва стихотворението „Старият клуб на РМС“. За първи път по време на бригадата в Хаинбоаз Иван Радоев чете стихове пред Климент Цачев. Той е поразен от простотата и непретенциозността, от лаконичния точен език. Климент Цачев е свидетел на появата на популярното стихотворение на Иван Радоев „Бригадирски шинел“ през 1948 г. Самият той заедно с литературната младеж подема стиха „Шинел, шинел: да можеш да разкажеш“ като рефрен.

Но нещата съвсем не са идилични. По времето на цъфтежа на младата след-деветосептемврийска поезия догматичната критика посяга върху първокласни поети (Фурнаджиев, Валери Петров, Геров, Божидар Божилов, Богомил Райнов). Всепризнатото днес стихотворение „Улица Шипка“ на Геров и „Морото и майката“ на Божидар Божилов бяха също заклеямени. Догматичната критика не отминава и Иван Радоев. Тя спъва излизането на първата му книга. С помощта

на Фурнаджиев Иван Радоев все пак издава стихосбирката „Шумят знамената“ (1954). Тя е предмет на хвалебствие. Но поетът губи от предишната си жизненост. Нещо се пречупва у него. За това допринася и дискусията около цикъла „Пролетно разсъмване“. Догматичната критика неоснователно го жигосва с нажежено желязо. Мнозина смятат, че едва ли не е кошунство да се пишат стихове за първата любов, за първата среща, за първия трепет. Една година след това и поемата му „Израстват хората“ е също грубо атакувана. Постепенно лириктът се оттегля и се прехвърля в драмата. На бригадирския обект линията Ловеч—Троян Климент Цачев се запознава и с Пеню Пенев, който му чете стихове, посветени на селския труд. Същият този Пеню Пенев оплаква селото, прави опит да мине границата и да отиде при гръцките партизани. За тази си постъпка е въдворен на местожителство в Перник. През същата 1948 г. Пеню Пенев е вече на строежа в Димитровград. Тук е сред работниците, но има и свои литературни приятели — Иван Пейчев, Вълчо Раковски. Пеню Пенев изведнъж придобива поетичен ръст и авторитет със стихове, които са в духа на най-доброто от нашите традиции. Сетне той се озовава за кратко време в редакцията на „Стершел“. Тук в обкръжението на висококултурния редакционен екип първичният и неподправен бригадирски поет изживява първата си криза. Проявява се неговият зъл „двойник“, пълен с невъздържаност, ярост. . . Но скоро се завръща в Димитровград и у него взема връх светлото, съзидателното колективистично начало, което изпълва и съдържанието на първата му книга „Добро утро, хора!“ Тъкмо с тази книга Пеню Пенев печели литературните и човешките симпатии на Климент Цачев. Краткият напрегнат живот на певица на Димитровград ражда и великолепната му поема „Дни на проверка“. Младият плевенски поет и Давид Овадия подхвърлят неволно това заглавие на Пеню Пенев, чиято поема отначало носи наименованието „Сто възела“. (Първообразиът на поемата се нарича „Двеста двадесет и два стиха за мен и за епохата.“)

Освен с Иван Радоев и Пеню Пенев младият Климент Цачев общува с Давид Овадия, чийто дебют в литературата е направен през 1947 г. Плевенският поет е заинтригуван от прямото поведение и гражданската доблест на партизанския певец Давид Овадия, който още тогава се налага с почтеното си и сериозно отношение към хората. Давид Овадия помага на Климент Цачев да навлезе в света на съветската поезия. Авторитета си Давид Овадия гради и на оригиналните си, написани в графичен маниер стихове за героизма и малодушието, за самопожертвувателността и измамата, за смъртта и безсмъртието.

В списъка на литературните му другари се появява и Станка Пенчева. Тя е може би първата поетеса от първия следдеветосептемврийски поетичен випуск, която най-рано получава признание и популярност. Нейната непосредствена лиричност и деликатност на изказа оказват влияние върху читателите. Но в годините 1949—1954, когато творчески се обеличаваха поети като Фурнаджиев, Радевски, Геров, Божидар Божилов, Богомил Райнов и др., Станка Пенчева също бе атакувана за определения превес на личните елементи над обществените в творчеството си. Подхвърля се фразата, че нейната поезия има албумен, домашен характер. Хубаво е, че въпреки всичко нейните стихове, включително и бригадирските, са винаги белязани от лични вълнения. Климент Цачев е жив свидетел на отказа да бъде печатана първата книга на Станка Пенчева. Стихове като „Лунни мисли“, „Жажда“ и др., получили признанието на читателите, са отречени от издателския рецензент. Това неразбиране на нейния поетичен натюрел става причина Станка Пенчев да напусне следването и да стане работничка в Сливен.

Николай Янков и Младен Исаев помагат на поетесата след дълги митарства да излезе на бял свят първата ѝ стихосбирка „Пълнолетие“. В борба със схематизма Станка Пенчева опазва своята спонтанност, чистота и завидна устой-

чивост на характера. Климент Цачев е тясно свързан с цялата тази борба за признание, която поетесата води.

Тогава Климент Цачев има пред очите си и един от най-ревностните поклонници на Вапцаров — начеващия Павел Матев. Отначало на Матев по-трудно се удава поетичната форма, но той упорито търси своята тема, своя глас, своята тоналност. Опрян на спомена за падналите борци, той постепенно очертава своята поетична територия.

Просто е немислимо, че един общителен активен човек като Климент Цачев ще пропусне да потърси и приятелството на Иван Давидков, който за първи път се появява на страниците на „Народна младеж“ и другите младежки издания. В онова време на агитки и на бойки девизи Иван Давидков започна пътя си с малко тъжни стихове за селото и селяните. Той таи дълбоко у себе си изключително нежната лирическа струя, която се отприщва в книгата му „Знаме с петолъчка“. След този дебют Давидков оформя своя почерк в книгите „Украинецът с бялата хармоника“, „Рамо до рамо“. Критиката харесва простотата и пестеливостта на изразните средства, топлотата и сърдечността на чувствата. Давидков уважава Климент Цачев със сериозното си отношение към поетичното слово.

В средата, сред която твори Климент Цачев, присъствува и Георги Джагаров. Макар и отначало да е извън България, той след връщането си от Москва издава първата си книга „Моите песни“, която претърпява и второ издание.

След бригадирските поети Георги Джагаров с лаконичните, заредени с мъниеносни мисли и чувства стихове придвижва младата следдеветосептемврийска поезия изключително напред. Неговите стихове звучат като глави от цялостна поема с главен герой комуниста. Георги Джагаров с нечувано силен глас пее за величественото и за съдбовното в историята на народа.

Климент Цачев и неговите връстници дължат много и на т. нар. „поети от 40-те години“. Те се учат от „Стихове в паласките“ от Веселин Ханчев, от книгите „Ние хората“ и „2 милиарда“ на Александър Геров, от избраните творби на Божилов, от ума, трудолюбието и културата на Богомил Райнов. Хипнотизиращо им действа Валери Петров с поемите си. Но най-силно въздействие той оказва върху тогавашните млади с цикъла си „Стари неща малко по новому“. Климент Цачев и другарите му са омагьосани от съкровения тон на Валери Петров.

Климент Цачев в цялата тази среда участва със свой собствен актив. Неговата стихосбирка, издадена в поредицата „Смяна“ на „Народна младеж“, каквито и слабости да има, е събитие за онова време. Тя е родена сред делниците и празниците на бригадирското движение, чиято свежест, бодрост, ентусиазъм, вяра намират израз в импресионистичните по строеж стихове. Те в повечето случаи опоектизират онези дреболии, които говорят за вълненията на бригадирите, уещи се на нов социалистически труд. Признавайки майсторството на поета да изписва картини, догматичната критика искаше на всяка цена да открие големи обобщения. Така например стихотворението му „Битката“ бе жестоко отричано. Истинско кошунство според тогавашните изисквания е да се възпява бригадир, който мечтае за село, за селска трапеза, за селски обноски. От една страна, се признава на поета, че представя една живописна, колоритна картина от бригадирското ежедневие, която е поднесена живо, точно, ярко и сетивно. От друга страна, жестоко се унищожава творбата от позицията на вулгарносоциологичната теория за типичното. Поетичният „грях“ се търси в словесната живопис и особено в личното строго интимно преживяване. С лека ръка подобен маниер се обявява за натуралистичен, формалистичен, импресионистичен и изобщо за декадентски. Поетичната загадка и поетичната недоизказаност дразни догматичната критика. Ето защо под огън се подлага и стихотворението „Другари“. Критиката е учудена, че работата на бригадирите е само загатната. По повод на това стихотво-

рение рецензентите пишат, че Климент Цачев умее живо, образно и с малко средства да изобразява делничното. Но веднага се добавя, че това не е достатъчно за новия живот.

В истински бяс догматиците изпадат, когато срещнат думите *мълчание, здрач, тишина* в стиховете на младия поет. Ето защо стиховете им изглеждат захласнати и направо ги изваждат от равновесие. Но догматичната критика съвсем не воюваше срещу известната елементарност и необработеност на първите стихове на поета, а, обратно — целеше се в неговата поетична захласнатост, както се изразяваше тя. Тя не разбираше, че посягайки на песенната му нагласа, в същност увреждаше поетичното му сърце.

Въпреки това неопценима е заслугата на младия поет, който предпочиташе пред тезисните декларации онази гама от чувства, започваща с оптимизма и преминаваща през законната тъга и болка, за да завърши с определена вяра. Обикновеният Климент Цачев има за свое верую следните поетични редове:

Не да повтаряме едни и същи думи,
да се задъхваме в един и същи хоризонт;
в една и съща стая да умират дните ни
и празника да бъде все един;
не за да бъдем безразлични, сити,
мечтите ни на прага да се спират
или да тръгнат, хром и сакати,
без да се срещнем някога със тях. . .
Не всички на света да ни обичат;
не всяка сутрин изгрева да бъде
безоблачен, деня — прохладен, чист. . .

У Климент Цачев винаги има нещо остро, ъгловато, неврозно. Верността към времето на бригадирските бараки, в които е мъждукала свещта, съпътства стиха му от книга в книга. Все повече той търси часовете, които предразполагат към равносметка. Споменът за тънките високи момчета, за техните песни и техния смях, за техния труд, за техните първи поетични опити е повод поетът да види своята добра усмивка и своите другари. Открояват се жизнената широта, любовта към хората и категоричността на поезията. Това води до едно сериозно отношение към времето, в което трябва да се разрешат странните хипотези и дилеми на неизвестното. За поета времето е кратък срок, в който се проверяват човешките пориви, болки и надежди. Този баласт на жизнените плюсове и минуси включва и самонаблюдението, и самооценката.

Поетът въздейства с придържането към осъзнатата етична естетична позиция. Смело той признава, че всичко искал да изпита и да провери. Съвременните координати на житейската програма са ясно очертани в стихосбирката „Шепа пръст“, която излиза след книгите му „Смяна“, „Първи сноп“, „Село Обнова“, „Нови стихотворения“.

Важната тема за смисъла на собствения корен е разработена в нова тоналност. Повече болка, повече съсредоточаване на размисъла има в стиховете:

Прароднини, дядовци и близки,
дето на земята сте били!
Като вас да бъда прах не искам —
нека стана зид, скала и рид.

И на този рид да стъпи внука,
да огледа още по-далеч —
Да не вижда като мен оттука
само ниски храсти и поле.

Това води до неочаквания контрапункт:

И когато разбере, че гледа
туй, в което аз не се и взрях —
нека изгори тревата бледа,
нека стана като вас на прах!

Поетичната зрелост личи и в онази словесна живопис, с помощта на която се представя двубоят между живота и смъртта.

Там горе, в млечносинкавата вис
се свиха птици. . . Писнаха децата. . .
Той падна върху младите трев
с голяма черна рана на главата.

И дето падна, полските цветя
затвориха пламтящите си чаши,
а вятърът, край него полетял,
се спря във храстите уплашен.

Поетът страда за нравствена чистота, за нравствено съвършенство. Лично неудовлетворение от стореното взема връх в лириката му. Цялото това самовглъбяване е предпоставка за мъжествено сбогуване с пролетта:

Не искам нищо да ме отклонява,
за да отгледам всеки цъфнал цвят.
Понякога и даже ще забравим,
че пак дошла е пролет в този свят.

И грижата си ще раздам наесен —
на всеки минувач от своя плод.
На всекиго по малка, проста песен —
по глътчица живот!

Някогашният песенник, някогашният художник-импресионист се заема със самовъзпитанието на собствения си дух. Това ражда експресивната сила на стиха му, драматичността на образите.

И да заспя не мога. Не затварям
горещите си, пламнали клепачи.
Затворя ли ги, идва есента.

Оголено поле и вълчи вятър.
Като усмивка на мъртвец противна
синеят минзухарите край пътя.
Дъждът вали — безшумен и студен.

Един самотен гарван се извива,
кръжи над сива купчина в шубрака.
Жестокият му грак ехти в простора,
над голите и пустите нива. . .

Борейки се с нощта, поетът намира пролука към деня. Страдайки за красота, авторът намира пристан във втората любов, която връща цъфтежа, птиците и равновесието. Любовта в стиховете на Климент Цачев пробужда момчешкия глас у мъжа. Тук всичко е плахо очакване, надежда за нов живот. Цялата любов е огън, събран в човешка шепа. Изстраданите дни на проверка на личността имат за последица освобождаването от тягостните съмнения и от страховете. Истинско-

то недоволство и изживеният нравствен катарзис на душата обуславят както изповедния характер, така и образната сила на стиха му. Връх в търсенията на нравствената извисеност е стихотворението „Дни“:

Все същата тревога в мене от ония дни —
сега те светят ярко в паметта ми.
И оня призив продължава да звъни —
аз тръгвам, побеждавам и се мамя.

И пак потеглям с другите на път,
за да се спра, назад да се огледам.
Сега разбирам колко много съм богат
и колко много, колко много беден.

Тези стихове съвсем не отричат онова, което е било —

А имаше години — аз се вглеждам в тях:
трептеше знаме, тръгваха бригади,
плющеше дъжд, затрупваше ни прах! . . .
А бяхме млади, бяхме много млади! . . .

Напротив, поетът пътува към себе си, за да вплете в личния си свят съдбата на тревожната планета.

В най-добрите си стихове той достига не по декларативно-умозрителен път, а единствено по пътя на изживяното до идеята.

Вик и болка по нестореното изпълва страниците на стихосбирката „Другари на път“. Болката се ражда в творческото безпокойство и творческия блян. Всичко това прави стиха по-силен. Нравственото пречистване на духа продължава с още по-голяма сила и смелост. Поезията на някогашния песенник от село Обнова се просмуква от максималистични чувства и стремежи, придружени с безпощадна самопреценка.

Цялата стихосбирка е родена от мислен разговор на поета с творци като Геров, Германов, Фурнаджиев, Джагаров, Радоев, Павел Матев, Алипиев, Давид Овадия, Давидков, Челкаш, Борис Делчев, Веселин Андреев, Слав Караславов, Валери Петров, Левчев, Жотев, Дублев, Божидар Божилов, Микис Теодоракис. Разговорът продължава и със собствения баща, и със собствената дъщеря. Климент Чачев е успял да предаде в отделните стихове онова, което е плод на горещата битка за сдобиване със съдбовност от страна на обичаните и уважавани рицари на дяволски трудното слово на думите. В тези стихове е възпята поетичната същност и на неговите събеседници. Препрочитайки „Шарен свят“, ние веднага се досещаме, че става дума за Иван Радоев. Обратно, стихотворението „Усмивка“ ни отвежда към Вълчо Раковски. А великолепното стихотворение „Слънчоглед“ — към живота и пътя на родителите на поета.

Климент Чачев талантливо се оглежда не само в себе си, но и в пътя на цялата плеяда поети, които изградиха облика на следдеветосептемврийската поезия. Климент Чачев е може би единственият, който написа най-добрата си досегашна поетична книга под формата на посвещение, в което обобщи поетичното самочувствие и самосъзнание на днешните поети. Хубаво е да завършим с онова стихотворение, с което започва и тази най-представителна негова книга:

И мислех си за вас сега, другари,
чрез себе си, с които съм пътувал
по всички паралели, меридиани,
горял на полюса и мръзнал на екватора,
умирал във сражения и революции,
възкръсвал, оживял, сега разчувствуван.

И разговарям с вас във своите мисли:
— Боли ли ви от моите болки весели
и радва ли ви светлото в тъгата ми? . . .

ПЪТНИК ПРЕЗ СВЕТА

Въто Раковски още с първите си стихове наложи свой своеобразен, малко или повече меланхолично-съзерцателен натюрел. Ето защо догматичната критика го посрещна с огън. В него виждаше едва ли не закъснял декадентски хленчещ поет. Искаше от младия творец да пее с бодър силен весел глас. Неговата тиха унасяща песенност провъзгласи за унила мелодия, изпята на един и същ тон. Самият факт, че той озаглави бригадирския си цикъл стихове с наименование „Есенни дни“, хвърли в смут и ужас голяма част от тогавашните критици. Голям грях е според техните разбираня да се пише за есенния пейзаж, за интимните настроения на момчета и момичета и т.н. На критиката сякаш не идваше наум, че и младият човек може да скърби за отлитащото лято, за смяната на сезоните, за бързо изнизващите се дни, за краткия щастлив миг и т. н. Но строгата критика призна още на времето поетичните възможности на дебютанта, като се базираше на отделни негови бригадирски стихотворения.

И все пак, изглежда, поетът е толкова травмиран от догматичното време, че от ранното си творчество почти нищо не помества в избрания си представителен поетичен том, озаглавен „Поетичен гроздобер“. Прави впечатление, че той е пропуснал първите си две стихосбирки „На брега на Марица“ (1951), „Дъга над равнината“ (1954). Неговата представителна поетична книга се открива със стихове от стихосбирката „Пътник през света“.

Тази трета поред книга в творческия път на Въто Раковски е начело на майсторски създадени стихове, с духовна свобода, с автентично виждане, с непринуден изказ. Жаждата да се отгатне простото чудо на света, което в същност е смисълът на живота, направлява чувствата, погледа и стиха на поета. Един по-носталгичен копнеж по чистите и зелени върхове на планините непрекъснато се долавя в стихосбирката на Въто Раковски.

Романтичният блян, адресиран към родните хора, сред които поетът би се явил сам, чист като планинско езеро — този нравствен полъх и по-точно този голям нравствен глад спасява лириката му от обикновената декоративна романтика. Тази действително кротка, нежна лирика е без патоса на поетите, израсли под свода на Балкана, цялото това милващо обръщение се реализира в една изключително земна поестика.

На моменти стихът приема една сякаш естетична структура, без да изневерява на тихия емоционален полъх, на лъчезарния есенен ден, на сребристия цвят. Тъкмо този стих с един неочакван нюанс тълкува взаимоотношението човек — природа, човек — живот.

Аз го гледах от ниския връх.
Слят със водното си отражение,
той поемаше в утрото дъх
от това неспокойно трептене.
Той стоеше на стръмния бряг,
не говореше — само мълчеше,
но за мене и синия бляг,
и водата, която трептеше
посред тая подкова голяма
от небето и полъха лек,

бе едно отражение само
на човека, на този човек.

Продължение на темата човек — творец съзираме в стихотворението „Нощ“. Истинска находка е хубаво намереният образ — летящите коли на мисълта се спират пред бариерата на нощта. В тези поетични редове същият е отзвук на трудо-вия делник. Спокойният и съзерцателен стих се населява от ежедневната болка, прозираща като сянка в съня, събиращ терзанията, събитията, надеждите на все-кидневието.

Стихът му спокойно и затаено следеше пътищата необичайни на земните сокове. Вечното раждане и пролетното кръвообращение се усеща в стихосбирката „Високосни години“. Отново поетичната тръпка е мека, поетичното ухо е доле-пено в пръстта. Цялата любов е пренесена към неспокойния, привързан към земя-та човек. Опрян на този човек, поетът застава равнината да се прелее в небесата, а небето е лесът. Обикновената роля на магьосник, превърнал пъстрия свят в си-ньо, шеметно въртене, в безкраен сън, поетът изиграва без поза, с истинска арти-стичност.

Поетът се е научил да се издига над дребните суетности, над мимолетните стремежи и да се домогва до художествено обобщение на индивидуалното пре-живяване, доведено до типична значимост. Разговорността на стиховете му не изисква повишаване на гласа. Всичко това се основава на психологическата нюан-сировка:

Ти недей ме оставя самичък.
Ако аз съм сгрешил — ти прости,
ако ти си сгрешила — единичък
моят път пак пред теб ще блести.
Той във своята длан ще те вземе
и със радост ще те окрили —
лъч ще бъде в студеното време,
лек ще бъде, когато боли.

В стремежа си към простота и прозаичност на разговорната реч В. Раковски се освобождава от затворения кръг на изповедната лирическа поезия. В замяна на това овладява формата на миниатюрата, на кратката лирическа новела. В сравнение с есенните напевни стихове от „Пътник през света“ тук и в следващите стихосбирки срещаме по-избистрена повествователна интонация, изобразяване на остър момент от развитието на ситуацията. По-друг характер има стихосбир-ката „Хляб и чувство“, която е нов положителен момент в развитието на поета.

Специално любовните му стихове бележат отсъствието на описание на лю-бовната среща, на героите, на определена битова обстановка, на веществени при-знаци, на силни или по-слаби усещания. Интересът е провокиран от външния мо-нолог в опияняващия свят. Пări атмосферата на любовния екстаз, изказан на езика на разбираемата метафоричност.

Не питай шуреца дали е доволен от своята песен!
Не питай земята голяма защо с езера е покрита,
защото това са сълзите ѝ. Богатата есен
не питай защо се облива във сребърни капки,
защото това е тъгата ѝ. Земята не питай
защо се върти около слънцето. Не питай потоците малки
защо са тъй малки. Не питай. Не питай. Не питай.

Но и в любимата си пейзажна лирика Вълчо Раковски внася нови ярки черти. Това явление започва със стихосбирката „Пет минути преди деня“. На дъжда примерно са посветени стотици стихотворения. Но Вълчо Раковски прибавя нов звук към тази толкоз прастара тема. В това стихотворение, както и в стихотво-

ренията „Градска стряха“, „Капка“, „Вечерни покриви“, „Внезапен вятър“, „Пейзаж“, „Образ“, „Слана“, „Поречие“, „Старият хълм“, „Наследен сняг“, „На връщане от пещерата“, „В пещерата“, „Сбогуване с лятото“, „Кокиче“, „В края на зимата“, „Пролет“, „Есенна болка“, изображението на пейзажа не се ограничава с един или два точни шриха. Обратно, разгръща се цялостната картина, звучаща силно и спокойно:

Тъмнозелени мъдри и стари върхари
долу замислено синьо светят.
Клекнали са върбите като рибари
по бреговете.
Горе къшичките белеят —
грейнало продължение на скалите.
Агънца сребърни тънко бляят
и запечатват гласа си с копътца в тревите.

Пейзажът се свързва с душевното преживяване и престава да бъде само фон.

Недей излиза из града,
когато дъжд плющи.
Ще се изгубиш ти.
Във всяка капка след това
ще търся твоите очи
по листи, по цветчета, по трева.
Дали ще проличи,
когато ниско над града
дъждовна мрежа заблести,
сред хилядите капки на дъжда
коя от капките си ти.

Но най-съществените особености в по-късната лирика на Вълчо Раковски откриваме не в интимните му стихотворения, а в творбите, представляващи лирически рефлексии на морално-дидактични и изобщо на граждански теми. Става дума за стихотворенията „Дресьор на птици“, „Добър ден, Галилей!“, „Архимедови кръгове“, „Старият шкаф“ и особено стихотворението „Завод“, а също и „Работник“, „Вик“, „Полуостров“, „Рибар“, „Долината на индустрията“, „Събота“, „Ако се вгледаме внимателно в птиците“, „Димитровградска балада“, „По-добре“. В тези стихове силно рефлектиращите елементи и по-точно цялото разсъждение е оцветено емоционално. Но преди всичко се набляга на обобщаващата и логична роля:

Моя книга добра, мои първи стихотворения,
мое училище, университет мой и мое възжелание,
аз съм налице.

Чуваш ли? Ето ме тука!

Моята кръв — чуваш ли? — в твоите вени бълбука.
Чуваш ли? Аз съм една вълна от Марица (чуваш ли?),

аз съм една песен в крайречна върба (чуваш ли?),
аз съм едно ехо на птица (чуваш ли?).

Аз съм една копка във твоите основи,
шепа цимент, два грапави камъка съединил,
аз съм един бригадирски шинел, дошъл отново
тука, където някога във един зид
или във една строфа се е превъплътил.

В повечето случаи тези стихове се свеждат до монолога на автор-свидетел или участник в изобразяваните събития. На поета се пада и задължението да даде морална оценка на герои и събития, представляващи съдържанието на тези стихотворения.

Действителните мащаби на поетичното мислене проличават в началото на силното стихотворение „Полуостров“.

Небрежно очертана ръка
върху картата на Европа
е полуостровът

Пръстите му се връзват болезнено в синия цвят на морето.

Издигат се с белези от завекнали рани зъбери остри
и си разхлаждат челата в облаците на небето.

Долу пулсират припряно и синьо вените на реките,
които изтласква ритмично невидимото сърце на Балкана.

Във дланта на България светят червено звездите
на градове и села —

съзвездие между линиите на шосетата разпиляно.

В унисон с обогатената концепция за света и човека придобитата мъдрост е и новата избрана роля на поета.

Само китките на полуострова са оковани в сини вериги
и излитат над Гърция чайките като писъци бели.

Балончета! Облачета лекокрили
като издъхнати от дула се издигат!

Аз съм пощенска кутия за вас, писма,
в небето на времето затрептели.

Аз съм струна, чувствителна нощна мембрана,
слух, който приема по въздуха всички трептения
на тази огромна длан сред моретата.

Вечният Вазов творчески опит, в основата на който стои чувството за величието на родното място, търпи модерна трансформация в стихотворението „Полуостров“. От устата на поета се изтръгва вик, говорещ за съзнание, побрало съдбоносни нерешени въпроси на планетата:

Вие, потомци от бъдещите векове,
богове на индустрията, техници и инженери,
аз ви виждам в клетките на вашите електрически и атомни
градове

като в магични сфери.

Виждам усмивката, с която четете за нас
в остарелите стихосбирки и остарели романи
как заводи сме издигали върху своите ниви с напукани длани.

Как сме се увивали във продраните шалове на дима,
оставили зад себе си далечно, дълбоко и плачещо синьо ехо
като птиче ранено да писука по хълмовете, подплашено от гърма,
пръснал шевове на скалите като каменна дреха.

Накрая стихотворението съдържа не обикновената апология, а строгото предупреждение към онези, които не зачитат естествените основи на живота.

Като син на комунистическата пролет той се явява на своя богат съботен гроздобер. Въто Раковски има законното право да напише редовете:

Вземете всичките обиди и отрови,
които в своята кръв с години нося аз,
та чист като планинско езеро отново
да слеза, мои родни хора, между вас.

Възпитаник на Плевенската гимназия, Найдено Вълчев започна със свежи песни и най-вече с бригадирски стихове. Но истински успех му донесоха стиховете за младежите във военен шинел. За тях и за техния мъчен подвиг на южната граница той сътвори пределно искрени творби. Сам граничар, поетът улови красивата героична романтика. Възможностите му на поет се открояват в стихотворенията „На Струмския мост“, „Училищната камбанка“, „На южната граница“, „Другари“.

Критиката почти единодушно одобри и стихотворенията „Рисунка“, „На пост“, „Училищна камбанка“, „Цветът на оръдието“, „Ще съм щастлив“. Ценното в тези стихове е тяхната простота, яснота.

За онези схематични години непосредственото и сърдечно писане на стихове е от само себе си значителен факт. Заседно с това някои по-прозорливи критици забелязаха, че на поета пречи не оголената тезисност, а прекаленият поетичен ритъм на звънливите рими. Тази звънливост не всякога има съдържание.

Тази действителност и до днес съпътствува Найдено Вълчев. Може би тя е характерна за типичните лирици. Те пишат на прима виста. Някой беше писал, че подобен род поети трябва да се четат в избрани томчета. Не е грешка, ако направо се позова на избраната му книга, озаглавена „Златен август“. Цялата книга звучи като лирически дневник, роден от улавянето на поетичните мигове. Но лично аз предпочитам да извървя пътя на поета, който се характеризира с редуването на поетични извисявания и поетични слизания. Интересна е съдбата на неподправения песенник Найдено Вълчев и на имитатора Найдено Вълчев в някои творби.

Но да се върнем към разглежданата книга „На южната граница“, която по тогавашните признания на критиката се нарежда на челно място в младата поезия до онова време. Втората му стихосбирка „Тиха победа“ съдържа най-доброто от първата книга. По същество тази стихосбирка не бележи никаква изненада. Но третата му книга „Малка повест“ става повод отново да се говори за сериозното му присъствие. В най-авторитетните литературни издания поетът се оценява като творец на заразителна емоционалност и поетична простота, на оригинална композиционна рамка, на интересни лирически отстъпления. Наистина в поемата поетичният рисунък е национално обогатен. Този път емоционалният поток ражда мелодиката, а не преднамерената шлифовка на стиха. Отново силата не е в психологическото разгръщане на конфликта, а в лирическите отстъпления.

От една история, свързана с Веска, която отначало е влюбена в Алекси, а сетне в новодошлия Агроном, се изгражда лирическият разказ, в който тонът е естествен, а ритмът лекокрил. Достойнството на поемата е самото възпроизвеждане на любовта, родена от хилядите смехове, въздишки и трепети.

Пленителността се дължи на миловидната простота. В кротката, нежна и топла поема откриваме герои, сякаш нарисувани с акварелни бои. Цялото съзвучие между авторов текст, образи и тоналност говори за една определена одухотвореност. Тази поема и днес живее с дъха на цветята, със свежестта на треви. Творбата още при публикуването си получи одобрение на читатели и критика. На страниците на сп. „Септември“ четем висока оценка, дадена от Димитър Канушев, който пише: „Особено майсторски е предадено ранното разбуджане на селото — от тихия сумрак до веселата и припряна врява на бързащите за полето хора. / . . . / Новият и богат жизнен опит придава качества на поезията на Найдено Вълчев, каквито по-рано почти не е имала — колоритност на поетичния рисунък и национална багра. Понесен от потока на чувството, неговият стих става лек и мелодичен.“

Онова хубаво, което представя поета като интересен акварелист, доминира и в стихосбирката „Пъстра палитра“. Сякаш с водни боички са изписани планини, пасбища, тихи облаци, белорунни стада, слънцето, което целува извора бистър, скрит под зеленината, трепетликите, които приличат на спрели пътници, тихата вечер, златният месец, светулката, летяща с фенерче, шурчето-гъдулар, дърветата с голи ръце, дъбовете с кафени аби от кафява шума, комините, вдигащи бради към небето, и т. н. Но най-добре поетът се оглежда в дълбоко автобиографичното стихотворение:

Щастлив поет е оня, който в светъл ритъм
ще vyplъти след много труд поезия,
слепаща със секундни мълнии, с каквито
гори магнезия,

но и спокойно топлеша пръстта, цветята
и хората, и птиците, и зрънцето
със трайна, хлебородна светлина, каквато
излъчва слънцето.

Някогашният автор на бригадирски маршове, на младежки песнички успя със стихосбирките „На южната граница“, „Тиха победа“, „Малка повест“, „Край самотния кантон“, „Пъстра палитра“, „Българска земя“, „Химни и повести“, „Северна светлина“ да вплете музиката на стиха в ритъма на мелодията. Тези стихосбирки заедно с книгата „Луна парк“ (1970) издават влечението на поета към стих, който тече леко и естествено като ручей, стоплен от свежи чувства. Друго е положението, когато чувствата пресъхнат. Тогава се среща с „декоратора“ Найден Вълчев. Но ние имаме пред вид щастливите мигове на естествено раждане на неговия лекокрил стих. Наред с открито стилизаторски работи Найден Вълчев поднася по-често истински звучен стих, имащ покритие в съгъстеното съдържание.

Действителността, видяна като калейдоскоп от мигове и състояния, спомени и картини, господства в стихосбирката „Луна парк“. Калейдоскопичният маниер осигурява и най-колоритния детайл, и най-точния шрих.

И справедливо критиката отново отбелязва, че Найден Вълчев разбира езика на старопланинската вода. Поетичното му майсторство се откроява в улавянето на онези мигове, необходими за извисяването на картината. Свежестта на чувствата, великолепната метафоричност, непринудената простота — ето и достойнствата на силната стихосбирка. Образец на подобна лирика е стихотворението „Камбаната на твоите коси“.

Една мастилена далечна вечер
в един далечен малък манастир
ме награди със чудото да срещна
камбаната на твоите коси.

И светъл звън дълбоко в мен отекна,
и каменният чучур онемя —
затихна,
за да чуе своите стъпки
по стария тревясал калдъръм.

Снишиха се ели и кипариси,
просветна меко първата звезда.
Монасите се сливаха със мрака,
из който ти изгря и спря до мен.

В „Луна парк“ преобладава лаконичният поетичен израз, езиковата звънливост. Но ако първите му книги се нуждаят от по-строг подбор, то стихосбирката „Синьо цвете, влак, жена“, подбира в себе си главно по-приглушени творби, които по изрази на критика Йордан Т. Христов са „синя сянка в паметта“. Тъкмо с това ще обясним нежните мелодични строфи. Доказателство за високите качества на тази уравновесена безоблачна лирика откриваме в стихотворението „Жена“:

— Кажй коя е първата жена
на твоите момчешки дни и нощи?

— Залезе тя при изгрева си още
с нетрайна романтична светлина.

— Кажй коя е вечната жена,
която в теб до края ще живее.

— Не чуваш ли? Тя моя син люлее
със своята вечна песен „На-ни-на“.

Стихотворението се превръща в химн на жената, която осмисля живота на мъжа. Примамливата красота на любовта, която очовечава живота, се съдържа и в ред други стихотворения. Поетът владее магията да превръща любовното стихотворение в светъл празник. Но и в тази възможно най-придирчиво съставена стихосбирка има творби, които са обвеният от шлагерни звуци („Планета“, „Старият музикант“, „Любов“, „Пада сняг“). Но стихотворения като „Кръгът годишен“, „Снегът“, „Юни“, „Зърната по снега“, „Синьо цвете“, „Кавказ“, „Жена“, „Следи от шейна“ защищават името на Найдeн Вълчев като талантлив лирик. Тук зад акварелната техника се долавя музиката, извлечена от самата природа. Другаде използва калейдоскопичното си виждане, за да ни поднесе истински танц на цветовете. Поетът добре съчетава песенната си лекота с погледа си на живописец. Съвременната критика в лицето на най-младите си представители правилно забелязва: че поетът по природа е близък до песенно-мелодичната строфа. Тя уточни, че в неговите творби не ечат гръмотевиците на страстта или чувството, че неговият герой не е раздиран от мисловни бури. Споменатият Йордан Т. Христов талантливо вникна в творческия образ на пренебрегвания понякога лирик.

В споменатата най-нова книга продължи процесът на задълбочаване на онова, което наричаме „свежест на лирическото дарование“. Простотата и естествеността, правдивостта и песенността, музикалната звънкост и лирическият трепет — всичко това придава трайна стойност на разглежданата книга. Почеркът е по-съвършен, гласът е по-избистрен и неизкушаван от естрадата.

Навлизайки в сезона на златния август, поетът по-уверено печели битката за лирическото възпяване на изненадващо многобагрения свят. Късният Найдeн Вълчев умее не само песенно, но и трайно-художествено да предаде настроението си. В най-добрите си изяви и най-вече в представителната си книга „Златен август“ поетът се освобождава от образността и от музикалността, лишена от вътрешна подплата. При наличието на стихотворения, които са резултат на известна рутинна, инерция в писането, все пак преобладава онова, което е откровено изповедно и съдържа красота на изживяване.

ЗЛАТНИЯТ РОГ НА МИЗИЕЦА

Един от родените лирици, призвани да вдъхновяват и трогват хората, е някогашният бригадир Иван Радоев. Подчертано скромен, мълчалив, той изведнъж на шумя. Неговите стихове се декламираха край бригадирския огън. Тогава мнозина

пишеха бригадирска поезия (Климент Цачев, Вълчо Раковски, Найден Вълчев, Станка Пенчева, Добри Жотев, Владимир Голев и др.). В тия години на развети знамена, на песни и труд, критикът Борис Делчев ходеше по бригадирските обекти и издирваше младите таланти. Неговата страст бе да открие и наложи пълния следдеветосептемврийски поетичен набор. В първите си репортажи от Хаинбоаз, печатани в „Литературен фронт“, Борис Делчев с радост пише за новото попълнение бригадирски поети. На първо място сочи Иван Радоев, който завладява читателската аудитория със стихотворението „Бригадирски шинел“, което е връх в тогавашната млада поезия.

Не зная кой е носил в дни студени
изтъркания, избелял шинел.
Дали за спомен някой преди мене
пагоните от него е отнел?

На вехтата подплата до гърдите
от буквите едва личат следи,
но името отдавна е изтрито
и само номерът на ротата седи.

.....

Затуй, когато вечер я облича,
забива неспокойното сърце
и бъдещето силно ме привлича,
и става ясна всяка моя цел.

До мен невидим сякаш е застанал
стопанинът на стария шинел
и аз — един войник от втора смяна —
наместо пушка лоста съм поел.

По онова време учениците, студентите и всички поклонници на поезията наистина ентузиазирани и системно четяха стихове. Техен любим поет стана Иван Радоев. Те го обичаха, ценияха и му се радваха. Стиховете му, родени от съвременността, звучаха изключително емоционално. Актуалната тема, свързана с утвърждаването на Народна република България, тръгнала по нов социалистически път, получава свежа разработка. Учудващо е, че поетът не познава умозрителността, кухата реторика, дразнещата патетика. У него всичко е импулс, трепет, чувство, хрумване, образ. Идвайки от равнината, той носи кроткост и романтичен унес и съзерцателността на мизиеца. В 1950 г. поетът откликва по следния начин на голямата тема, свързана с родната Мизия.

Широка равнина. Това е всичко.
И младост. И надежди. И мечти.
Днес прави пътища пред теб разсичат
големи житни блокове — и ти
говориш със едно дете в нивята
с широка шапка плетена от ръж,
и без да искаш, пипаш по брадата си
и все не вярваш, че си вече мъж.

Шест години по-късно той отново се връща към тази тема.

Села от равнината. Аз ви зная
отдавна. Още от ония ранни дни,
когато ме е мамил с жерави безкрая
към приказни страни.

Села от равнината.

Да тръгнеш бос с очи от жегата помътени,
да ходиш в топла пепел, от която зрее хляба,
и отмалели, спуснали криле и слаби,
да дишат птиците, нападали по пътя.

Да чуеш хората, които си говорят!

Те стъпват тежко през горещите стърнища
и заедно отиват и се връщат — хора,
които никога не са излъгали за нищо.

С този свой характер и натюрел Иван Радоев присъствува и в първата си книга „Шумят знамената“ (1951). Като истински лирик превръща всичко в сън, мечта, спомен. Първото му хубаво стихотворение „Бригадирски шинел“, което е свърх-съвременно по тематика, съдържание, изпъление, доказва всички тези особености на дарованието. Изключително напевен, сърдечен и трогателен е поетът, когато проектира образа в миналото, превръщайки го в спомен. С импресионистичен рисунък и със съгъстена романтична атмосфера изгражда стихотворението си. Но и в годините след Априлския пленум за тези стихове се твърди, че наред със свежата образност те си остават незавършени архитектурни ансамбли. Вярно е, че авторът на „Шумят знамената“ е ограничен в малката лирическа песен, вдъхновена от личното изживяване. По природа той е повече пригоден за онова изкуство, което се изразява във внезапното улавяне на непоправимия поетичен дъх на човешките чувства, мисли, настроения и събития. Съвсем логично е тези стихове да имат за своя отличителна черта поетичната недоизказаност, което няма нищо общо с непълноценния архитектурен ансамбъл. Все пак живото възприемане на едно лично състояние издига единичното до един тесен и заедно с това безкраен човешки свят. Тъкмо тази лирическа сила се откроява в стихотворенията: „Затвориш ли сега за миг очите“, „Под дъгата“, „Песничка“, „Пролетно разсъмване“, „Трепетлика“.

По изрза на Борис Делчев тези стихотворения, които са ядрото на втората му стихосбирка „Пролетно разсъмване“, са най-доброто, създадено от поета, и същевременно имат място между най-доброто от онова, с което може да се похвали тогавашната ни поезия.

В онези години, когато забележителните поети Багряна, Фурнаджиев, Радевски, Ламар, Александър Геров трудно се различаваха, сякаш всички са кръстени в р. Йордан, Радоев заговори за онази забравена от догматичната естетика любов, синоним на духовното и физическо сливане между мъжете и жените. Тази вълшебна любов, която се проявява чрез приятелството, съпругеската вяност и по десетки други нежни начини, носи удовлетворение и постоянна живост. Любовта е радост, любовта е упоение, любовта—поука, любовта—надежда за големия ден, завладява стиховете му.

Лирикът чисто и спонтанно страда за отнетото детство и за любовта, която осмисля живота на мъжа. Оттук и свободно леещите се в, общо взето, приглушените стихотворения, елегични тонове. Разбира се, в редица стихотворения, като „За хубавото“, „Добро утро“, „Раздяла“, „Сърцето на певица“, може да се открие несвойствена хладност на изживяването. Ще посочим някои използвани от критиката примери:

Снощи целият град се прибра неспокоен.

Млади хора се трудиха ноши и дни

и с грижливи ръце срещу празника боен

украсиха прозорци, площади, стени.

Те изпълниха плана далеч преди срока,
за да бъде народът облечен, обут,
Добро утро, творци на проценти високи!
Днес е празник на вашия труд!

.....
Снощи късно, когато си легнаха всички,
аз стоях до прозореца сам с часове,
развълнувано мислех над белите листи
и направих за празника тез стихове.

(„Добро утро“)

Лесно могат да се открият и реминисценции от стиховете на Кюлявков, Вапцаров, Ламар. Но по-интересно е, че поетът отглежда цветя, които още тогава трайно се настаняват в градините на българската поезия. Ще посоча първите три строфи на прочутото му стихотворение „Морето и любовта“.

Цяла нощ играха, без да спрат,
пламналият вятър и морето,
мълнии разкъсваха небето,
стенеше над бездната брегът.

А сега през облачни платна
слънцето изплува мокро, златно,
и заплете в мрежа необятна
синята далечна тишина.

Само ти туптиш, туптиш, сърце!
Виж вълните как се укротиха!
Тишината толкова е тиха —
може да се вземе във ръце.

Положителен момент е, че младият Радоев умело вплита драматични, епични и лирични елементи в своите балади, за да постигне тайнственост. Като народния певец и той така се сродява с темата, с лицата, с техните постъпки, че не знае кога да ги изнесе на дневна светлина („Балада за другаря Антон“, „В далечната пуста“, „Майка“, „Песен за орела“, „Снощи, мамо, сын съм спала“). Затова предпочитаме онзи поетичен разказ, обогатен от приказното, което най-добре отговаря на романтичния му дух. Потвърждение е поемата „Песен за орела“.

Но правилно критиката при появата на тази поема, като изтъкна онова, което идва от фолклора, се спря на полученото известно разностилие. Лирически поет по природа, Иван Радоев не успява да спаси епическия си разказ от известни шаблони. Поетът е силен в онези случаи, когато даде простор на откритата си лирическа натура, отличаваща се с чувство за дружелюбие, с умението да създава радост и да подкрепя човешките надежди, с романтичния полет на въображението. Ведро и ясно под благодатното небе поетът изпява човеколюбивата си лирическа песен.

Най-добрите му стихове имат опора земята, леко се плъзгат над нея и сякаш носят небесен аромат. Тази представа за поета Иван Радоев извличаме и от третата му лирическа сбирка „Стихотворения“ (1958). Най-добрите му творби — „Балада за трима матроси“, „Когато се раждаме“, „Мечешка кожа“, „Когато живеем“, „Когато умираме“, „След години“ — са песни за човечността. Без всякакво насилие на гласа и интонацията тихо, нежно, по човешки просто се възпява човекът.